EXTERNE BIJDRAGE

Steun aan slachtoffers van mensenhandel, van vroege identificatie tot zorg op lange termijn

Voor *Victim Support Europe*
Paula Peralta Agustí en Efthymios Antonopoulos, bijgestaan door Áine Hanrahan en Chrysanthi Materi

Over Victim Support Europe

Victim Support Europe (VSE) is de toonaangevende Europese koepelorganisatie die opkomt voor alle slachtoffers van misdrijven. Met een netwerk van 81 ledenorganisaties in 36 landen biedt VSE via haar leden elk jaar steun aan meer dan drie miljoen personen die door een misdrijf zijn getroffen. VSE, opgericht in 1990, streeft naar een Europa en naar een wereld waarin alle slachtoffers van misdrijven toegang hebben tot verankerde rechten en omvattende ondersteunende diensten, los van de aard van het misdrijf of het feit dat ze al dan niet aangifte doen.

De kernactiviteiten van VSE omvatten belangenbehartiging, onderzoek, kennisontwikkeling via door de EU gefinancierde projecten en capaciteitsontwikkeling op internationaal, nationaal en lokaal niveau. We werken met toonaangevende instellingen wereldwijd, zoals de Europese Unie en haar agentschappen voor justitie en binnenlandse zaken, de Verenigde Naties, de OVSE en de Raad van Europa. Via die partnerschappen ijvert VSE actief voor een Europees beleid waardoor de rechten, noden en ervaringen van slachtoffers en personen die getroffen worden door criminaliteit worden gehoord, erkend en prioritair worden behandeld.

Mensenhandel: wat hebben slachtoffers nodig en wat zijn de gevolgen voor hen?

Mensenhandel is een complex misdrijf met veel aspecten dat miljoenen individuen wereldwijd treft en hun waardigheid, rechten en vrijheid aantast. Het impliceert de uitbuiting van personen via dwang, bedrog of geweld voor uiteenlopende finaliteiten, zoals seksuele uitbuiting, dwangarbeid, uitbuiting van huispersoneel en andere criminele activiteiten. Mensenhandel is niet alleen een misdrijf, het vormt ook een ernstige **schending van de fundamentele mensenrechten**. De gevolgen zijn fysiek, psychologisch, emotioneel, sociaal en economisch en laten vaak blijvende littekens achter. Slachtoffers – vooral diegenen die kwetsbaar zijn of ernstige uitbuiting hebben ondergaan – hebben nood aan **holistische, traumabewuste steun en een omvangrijk ecosysteem van rechten en diensten** om hun leven echt opnieuw op te bouwen, autonoom te worden en toegang te krijgen tot veilige justitie[282]. Dat systeem moet gerechtigheid, veiligheid, empowerment en inclusie garanderen.

Slachtoffers hebben nood aan erkenning en waardigheid, snelle identificatie en doorverwijzing, rechtsbijstand, toegang tot compensatie, een veilig onderkomen, economische zelfredzaamheid, medische en psychologische zorg, bescherming tegen wraak en nieuwe trauma's en zinvolle participatie aan de ontwikkeling van systemen die op hen betrekking hebben.

Terwijl er terecht veel aandacht aan mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting besteed is, blijft mensenhandel met het oog op arbeidsuitbuiting een van de meest voorkomende en toch **onvoldoende geïdentificeerde en gerapporteerde** vormen binnen de EU. In 2023 werd 36% van de geregistreerde slachtoffers verhandeld voor dwangarbeid, tegenover 43,8% voor seksuele uitbuiting.[283] Dat is een sterke stijging sinds 2019, toen economische mensenhandel maar verantwoordelijk was voor 14-21% van de gevallen. Uit die trends blijkt de toenemende nood aan

282 Veilige justitie heeft als uitgangspunt dat strategieën, wetten, rechten, beleid en praktijken voor slachtoffers in de strafrechtspleging erop gericht moeten zijn om het leed van slachtoffers aan te pakken en op hun noden in te spelen. Daarbij moet zij slachtoffergericht zijn – volgens de kernprincipes van erkenning, respectvolle behandeling, empowerment, welzijn en veiligheid. Die acties kunnen dan worden afgestemd op andere rechtsprincipes zoals het recht op een eerlijk proces, onpartijdigheid, behoorlijke rechtsgang, non-discriminatie, gelijke wapens, alsook haalbaarheid. https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1699611215SafeJusticeforvictimsofCrime_compressed.pdf

283 https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250403-1

krachtigere en ruimere doelgerichte reacties binnen de EU.

Tijdig ingrijpen kan afhangen van het **bewustzijn van eerstelijnsprofessionals** om **vroegtijdige waarschuwingssignalen te herkennen en daarnaar te handelen**. Daartoe moet de capaciteit in een brede waaier aan sectoren worden versterkt, inclusief wetshandhaving, gezondheidszorg, sociale diensten, onderwijs, de arbeidsinspectie en het middenveld, en taalondersteunende diensten om effectieve communicatie met alle slachtoffers te garanderen, ongeacht hun taalachtergrond. Die actoren moeten over de nodige middelen beschikken om gebruikelijke indicatoren van uitbuiting te herkennen, zoals:

- Individuen die onzeker, angstig of bang lijken;
- Werknemers die oogcontact vermijden of anderen voor hen laten spreken;
- Afwezigheid van arbeidsovereenkomsten, valse of bewerkte loonbrieven/contracten, onregelmatig loon of documenten die werden afgenomen;
- Zichtbare tekenen van verwaarlozing, verwonding of uitputting;
- Werknemers die aarzelen om vrijuit te spreken, vooral in het bijzijn van werkgevers of chefs;
- Extreme onderdanigheid of zenuwachtigheid in het bijzijn van anderen die de leiding hebben;
- Werknemers ondergebracht in huisvesting die overbevolkt is, van slechte kwaliteit is of wordt gecontroleerd door de werkgever;
- De woon- en de werkplaats zijn identiek, vooral in afgelegen gebieden (onder meer boerderijen, fabrieken, bouwwerven);
- Dreigen met geweld, ontslag of verwijdering om volgzaamheid af te dwingen;
- Beperkte bewegingsvrijheid, isolement en gebrek aan autonomie;
- Alle werknemers in een groep zijn door dezelfde persoon of hetzelfde kantoor gerekruteerd, vooral in een kwetsbare regio.

Het is zo dat de bovenstaande indicatoren vaak contextgebonden en cumulatief zijn – een aanwijzing alleen is misschien niet voldoende om te besluiten dat het om mensenhandel gaat, maar een patroon van meerdere aanwijzingen roept vragen op. En hoewel sommige signalen moeten worden herkend om tijdig in te kunnen grijpen, gaat steun aan slachtoffers verder dan identificatie. Het vereist **begrip van de complexe impact van het leed**, en een **erkenning van de volledige omvang van de noden van de slachtoffers in de nasleep daarvan.**

Misdaden kunnen een diepe en blijvende impact hebben op individuen. Slachtoffers ondergaan vaak niet alleen het directe leed ten gevolge van het misdrijf, maar ook een **brede waaier aan gevolgen op langere termijn** die hen psychologisch, fysiek, financieel, alsook in hun werk, in hun sociaal leven en in hun gezinsleven kunnen raken. Naast die tastbare impact kan het meemaken van een misdrijf ook de manier veranderen waarop slachtoffers de wereld rond hen zien, hun emoties, gedrag, gevoel van vertrouwen of veiligheid en hun communicatievermogen vormen, vooral wanneer taalbarrières hen verhinderen om hun noden volledig uit te drukken of toegang te krijgen tot steun.

Bij slachtoffers van mensenhandel kan de impact van victimisatie worden versterkt door factoren zoals **isolement, angst, schaamte, stigma, culturele barrières en taalbarrières, of een gebrek aan kennis van de eigen rechten of de beschikbare diensten**. Ze kunnen zich in een onbekende omgeving bevinden, afgesneden van ondersteunende netwerken en door bedreigingen of manipulaties worden gedwongen om te zwijgen. Velen zijn bang van de autoriteiten of zijn onzeker over hun wettelijke status, waardoor er vaak geen aangifte wordt gedaan of er afstand wordt genomen van formele ondersteunende systemen.

Het trauma dat een slachtoffer door het misdrijf ervaart kan verregaande gevolgen hebben. Het kan het geheugen, de communicatievaardigheden en de emotionele beheersing van slachtoffers aantasten, alsook de manier waarop ze omgaan met stressfactoren, of zelfs **hun reactie wanneer ze zich het misdrijf herinneren of erover praten**. Bij mensenhandel kunnen de slachtoffers afwezig, vijandig of zelfs meegaand met hun uitbuiters lijken, gedrag dat verkeerd kan worden begrepen door de interveniënten.

Het is elementair om vertrouwen op te bouwen met slachtoffers teneinde effectieve steun te bieden, aangezien elke interactie een invloed kan hebben op hun bereidheid om informatie te delen, hulp te zoeken en betrokken te blijven. Taalbijstand is essentieel om communicatiebarrières te overwinnen die anders het vertrouwen bemoeilijken. Een slechte aanpak kan leiden tot **secundaire victimisatie**, met bijkomende schade door het gedrag, de reacties, en de houding van institutionele stakeholders of andere betrokkenen.

Door de uiteenlopende en veranderende gevolgen van misdrijven is het van essentieel belang dat de respons op misdrijven vertrekt vanuit een duidelijk begrip van de voornaamste noden van slachtoffers. Slachtoffers hebben minimaal nood aan **erkenning**

en een respectvolle behandeling als individuen aan wie er schade werd berokkend en zij verdienen het om waardig te worden behandeld. Ze hebben behoefte aan **veiligheid en bescherming**, inclusief veilige huisvesting en maatregelen om **verdere victimisatie te voorkomen**. Ook verdienen ze toegang tot **diensten die ondersteuning bieden**, alsook **duidelijke, toegankelijke informatie** over hun rechten en de beschikbare diensten, zodat zij in staat zijn om beslissingen te nemen met kennis van zaken, waaronder de beschikbaarheid van goed opgeleide tolken, zodat de informatie wordt gegeven in een formaat dat toegankelijk is voor het slachtoffer. Even belangrijk is de **toegang tot justitie**, mee mogelijk gemaakt door traumagerichte wettelijke procedures en vertegenwoordiging waarbij er rekening wordt gehouden met de emotionele en cognitieve effecten van trauma, naast een **tijdige en gepaste schadevergoeding**.

In het specifieke geval van slachtoffers van mensenhandel gaan die **voornaamste noden vaak dringend en complex zijn**. Slachtoffers kunnen nood hebben aan instant veiligheid, inclusief veilige huisvesting en bescherming tegen mogelijke vergelding of hervestiging door mensenhandelaars. Daarnaast is er vaak **uitgebreide medische zorg** nodig, inclusief een grondig medisch onderzoek om verwondingen of bestaande gezondheidsproblemen aan te pakken, naast gespecialiseerde zorg voor slachtoffers van fysiek of seksueel misbruik. Toegang tot deskundige, **traumabewuste psychologische zorg** kan belangrijk zijn voor herstel op lange termijn door de veilige ruimte die zoiets biedt om ervaringen te verwerken en aandoeningen zoals een posttraumatische stressstoornis (PTSS), angst of depressie aan te pakken. **Langdurige steun op maat**, veeleer dan op korte termijn, is essentieel om ervoor te zorgen dat slachtoffers niet alleen beschermd zijn, maar echt in staat zijn om te herstellen en een goed leven te leiden.

Goede praktijken om slachtoffers van mensenhandel te steunen

De eerste interactie met een vermoedelijk slachtoffer van mensenhandel vormt een cruciaal moment. De manier waarop dat eerste contact verloopt kan een opstap zijn naar vertrouwen en steun op lange termijn of net de angst, het wantrouwen en het stilzwijgen versterken. Slachtoffers van mensenhandel steunen vereist een **weloverwogen traumabewuste aanpak** die vertrouwen, empathie, veiligheid, toegankelijke taal en effectieve communicatie centraal stelt bij elke interactie. Effectieve betrokkenheid begint met het erkennen van de emotionele, psychologische en fysieke tol van mensenhandel en het aanpassen van de steun om verder leed te voorkomen.

Allereerst is het belangrijk om onmiddellijk voor een **veilige en neutrale omgeving** te zorgen. Slachtoffers moeten worden onthaald in rustige, afgesloten ruimtes waar zij zich op hun gemak voelen om open gesprekken te voeren. Warmte en menselijke connectie zijn cruciaal, aangezien zelfs het kleinste gebaar – zoals een vriendelijke toon gebruiken, een glas water aanbieden of op gelijke hoogte zitten – een gevoel van veiligheid kan creëren.

Die vertrouwensband scheppen is geen eenmalige actie, maar het begin van een langer proces van herstel en empowerment. Een traumabewuste en empathische aanpak is essentieel om die basis te leggen en impliceert een reactie die bewust **nieuwe trauma's voorkomt**. Die aanpak focust in elke fase op de veiligheid, de rechten en het welzijn van het slachtoffer en zorgt ervoor dat de steun respectvol is en zelfredzaamheid beoogt. Zo worden de voorwaarden gecreëerd voor elk beginnend herstel en krijgen slachtoffers het gevoel dat ze opnieuw controle krijgen over hun leven.

Slachtoffergerichte communicatie staat centraal bij die aanpak. Professionals moeten een **taal** hanteren die **duidelijk en eenvoudig is en waaruit er geen oordeel spreekt**. Daarbij moeten ze uitspraken vermijden die schuld of ongeloof kunnen impliceren. In plaats van de vraag "Waarom ben je niet weggegaan?", waarmee onbedoeld de geloofwaardigheid van een slachtoffer in vraag kan worden gesteld, is het beter om te vragen "Kan je mij zeggen wat je op dat moment dacht of voelde?". Het is eveneens uiterst belangrijk om voor **toegankelijke taal** te zorgen – vragen en uitleg moeten worden gesteld en gegeven in een taal die het slachtoffer volledig begrijpt. De aanwezigheid van deskundige, onafhankelijke tolken kan lacunes in de communicatie opvullen en slachtoffers helpen om hun noden en ervaringen te verwoorden. Wanneer nodig moeten professionele tolken worden ingezet en geen vrienden of informele contacten die hun eigen agenda of banden met de mensenhandelaars kunnen hebben. Naast taal is ook **bewustzijn van de cultuur** van wezenlijk belang. Professionals moeten zich bewust zijn van de culturele verschillen in communicatiestijlen, expressies van emotie, en de concepten vertrouwen of gezag.

Empathie speelt een cruciale rol bij het doorbreken van die communicatiebarrières. Dat impliceert begrip voor het standpunt van het slachtoffer en een meelevende en geduldige reactie. Echte empathie is meer dan luisteren; het gaat over het **creëren van een ruimte waarin het slachtoffer zich gezien, gehoord en bevestigd voelt, ongeacht de verschillen in taal en cultuur**. Professionals moeten zich bewust zijn van hun eigen vooringenomenheid en open blijven staan voor de realiteit van het slachtoffer, ook wanneer die verschilt van hun persoonlijke verwachtingen of overtuigingen. Empathie is essentieel om een band te scheppen en te behouden, medewerking te bevorderen, noden te identificeren en trauma's en problemen inzake welzijn aan te pakken.

Veiligheid, privacy en transparantie moeten elke stap in het steunproces schragen. Voor slachtoffers van mensenhandel zou in een vroeg stadium een gespecialiseerde **individuele beoordeling van de behoeften en risico's** moeten gebeuren om kwetsbaarheden te identificeren en een veiligheidsplan op maat op te stellen. Die beoordeling moet gaan over fysieke veiligheid, privacy en de veiligheid van familieleden. Daarnaast is het belangrijk om **slachtoffers** uitleg of een **opleiding over digitale hygiëne te geven**, zodat zij begrijpen hoe ze hun persoonlijke informatie en communicatie moeten beschermen. Die maatregelen prioritair nemen beschermt niet alleen de slachtoffers, maar stelt hen ook in staat om met meer vertrouwen en controle bij te dragen aan hun eigen herstel.

Elke stap moet een engagement inhouden om slachtoffers te empoweren. Dat gaat verder dan slachtoffers inlichten over hun rechten en beschikbare diensten in een taal die ze begrijpen, en impliceert dat ze echte **keuzes krijgen en dat hun stem in het besluitvormingsproces wordt gerespecteerd.** Hoewel de voorkeur van de slachtoffers niet altijd voorrang kan krijgen, is het belangrijk dat zij worden gesteund als autonome individuen die het best geplaatst zijn om te oordelen wat veilig en juist is voor hen. Echte empowerment betekent ook **vaardigheden en vertrouwen opbouwen via steun op maat**, zodat slachtoffers opnieuw controle krijgen over hun leven en beginnen te helen op hun eigen manier, geleid door traumabewuste principes die veiligheid, vertrouwen en zelfbeschikking vooropstellen.

Op systemisch niveau zouden nationale structuren moeten zorgen voor **sterke verwijzingsmechanismen, goed opgeleide professionals en een gecoördineerde dienstverlening**. Effectieve structuren moeten bestaan uit gespecialiseerde diensten die de unieke uitdagingen van slachtoffers van uitbuiting aanpakken. Dat kan gaan om veilige huisvesting weg van de werkplek, rechtsbijstand om de complexe arbeids- en immigratiewetgeving te doorgronden, asiel- en compensatiesystemen en gerichte psychologische zorg die werkgerelateerde trauma's aanpakt. Even belangrijk is de betrokkenheid van arbeidsinspecteurs, sociale diensten, gezondheidsprofessionals en wetshandhavers om **samen te werken aan de tijdige identificatie en bescherming van slachtoffers**. Professionals zouden **duidelijk hun rol** binnen dat ecosysteem moeten vermelden en begrijpen dat hun gedrag een rechtstreekse impact heeft op de bereidheid van het slachtoffer om de uitbuiting aan te geven en samen te werken met ondersteunende diensten.

Nationale kaders moeten bovendien **ontworpen zijn om slachtoffers te empoweren** zodat ze opnieuw economisch onafhankelijk worden en hun leven kunnen heropbouwen, via de promotie van **langetermijnsteun bij re-integratie**. Dat kan bijvoorbeeld via beroepsopleidingen, onderwijskansen of *community-based* sociale inclusieprogramma's. Een belangrijk aspect van succesvolle **sociale re-integratie**, als aanvulling op inspanningen om opnieuw een gevoel van zelfredzaamheid en welzijn te geven, is slachtoffers helpen om de band met hun families te herstellen, ondersteunende netwerken opnieuw op te bouwen en wederom het gevoel te krijgen dat zij tot hun gemeenschap behoren.

Goede praktijken bij de ondersteuning van slachtoffers van mensenhandel omvatten een holistische, traumabewuste aanpak waarbij er voorrang wordt gegeven aan de veiligheid, de waardigheid en de autonomie van de overlevers. Dat behelst vroegtijdige identificatie en vertrouwelijke doorverwijzing naar gespecialiseerde diensten, uitgebreide juridische en medische bijstand en psychosociale ondersteuning op maat. Multidisciplinaire samenwerking tussen wetshandhavers, sociale diensten, zorgverleners en ngo's is essentieel om aan de complexe behoeften van slachtoffers te voldoen. Taalgevoeligheid en culturele gevoeligheid, samen met het betrekken van overlevers bij het ontwikkelen en bieden van ondersteunende diensten, verhogen de effectiviteit en het vertrouwen. Zorgen voor toegang tot veilige huisvesting, economische zelfredzaamheid en wegen naar justitie zijn tot slot eveneens cruciaal voor herstel en re-integratie op lange termijn.